

13. Як побудувати ефективну комунікацію з пацієнтом. Розділ курсу академії НСЗУ для фахівців первинної медичної допомоги із використанням керівництва mhGAP. Академія НСЗУ. 2023. URL: <https://academy.nszu.gov.ua/course/view.php?id=183>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-8>

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОЗНАКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ПРАВО НА ЗАХИСТ: НОВІТНЯ ПРАКТИКА ККС ВС

Гловюк Ірина Василівна

*докторка юридичних наук, професорка, адвокатка,
членкиня Ради комітету з питань кримінального права та процесу
Національної асоціації адвокатів України, членкиня Комітету із
конституційного правосуддя та прав людини,
Рада адвокатів Одеської області
м. Одеса, Україна*

Для правильного застосування п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України: потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, – необхідна правильна ідентифікація ознак домашнього насильства при вчиненні кримінального правопорушення. Це має важливе значення не лише для постраждалих, а й для забезпечення конвенційного права кривдника на захист.

Постановою ОП ККС ВС ще у 2020 році сформульовано висновок, що «злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Встановлена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК заборона закриття кримінального провадження поширюється на осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із домашнім насильством, за умови, що слідчі органи пред'явили особі таке обвинувачення і вона мала можливість захищатися від нього» [1].

У доктрині це деталізується таким чином: злочин, пов'язаний з домашнім насильством – це: злочин, передбачений ст. 126-1 КК;

злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»; злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК в частині «вчинення злочину... у присутності дитини» [2].

Такий висновок ОП ККС ВС задля забезпечення права на захист у кримінальному провадженні зобов'язує сторону обвинувачення формулювати у процесуальних документах підозру та обвинувачення так, щоб вони містили ознаку домашнього насильства у її можливих проявах. Це впливає з того, що для встановлення факту домашнього насильства важливо підтвердити наявність сімейних чи близьких відносин, ступінь родинних зв'язків між постраждалим і кривдником. За цією ознакою встановлюється, що кримінальне правопорушення вчинене у межах «дому», між близькими людьми [3, с. 62].

Особливо актуальна ця проблема у ситуації, коли йдеться не про кваліфікацію за ст. 126-1 КК України. Таку ситуацію розглянув нещодавно і ККС ВС. Фактичні обставини полягали у тому, що особа обвинувачувалася в тому, що він 30 липня 2023 року близько 19:00, перебуваючи на березі місцевого ставка у бесідці, будучи в стані алкогольного сп'яніння, наніс легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я своїй співмешканці. Провадження було закрито на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, ухвалою суду апеляційної інстанції залишено без змін. Прокурор у касаційній скарзі вказав, що обвинувачений вчинив злочин, пов'язаний із домашнім насильством, стосовно своєї бившої співмешканки, що виключало можливість закриття кримінального провадження місцевим судом на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК. Крім того, в обвинувальному акті вказано обставину, що обтяжує покарання, – вчинення кримінального правопорушення щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК), тобто матеріали кримінального провадження містили всі необхідні відомості для встановлення судом цього факту [4].

ККС ВС виклав такі основні аргументи для скасування ухвал та призначення нового розгляду:

– як неодноразово зазначав Верховний Суд у своїх постановках від 25 лютого 2020 року у справі N 442/2191/19, від 10 березня 2020 року у справі N 531/270/19, від 19 березня 2020 року у справі N 675/813/19, від 31 березня 2021 року у справі N 155/457/20, від 12 жовтня 2022 року у справі N 676/6199/19, обов'язковою умовою

визнання судом злочину пов'язаним із домашнім насильством є відображення зазначеного у формулюванні обвинувачення (у повідомленні про підозру, в обвинувальному акті) із встановленням органами досудового розслідування відповідних фактичних обставин (ступінь родинних відносин або спорідненості між потерпілим та винуватцем, характер насильства тощо);

– відповідно до обвинувального акту ОСОБА_6 обвинувачувався в нанесенні умисного легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я його співмешканці ОСОБА_7 та, зокрема, було визнано обставиною, яка обтяжує покарання, вчинення злочину щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах. Тобто ОСОБА_6 було пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, та він мав можливість захищатися від цього обвинувачення.

– документи, які потерпіла ОСОБА_7 подала до суду, зокрема витяг N 1099 (про зареєстрованих осіб за адресою: АДРЕСА_1) та акт обстеження N 256 від 06 листопада 2023 року (про фактичне проживання осіб за цією ж адресою), не спростовують факту спільного проживання ОСОБА_6 та ОСОБА_7 однією сім'єю у минулому чи на час вчинення кримінального правопорушення. Крім того, факт спільного проживання ОСОБА_6 та ОСОБА_7 на дату вчинення злочину підтвердили і сама потерпіла в судових засіданнях 16 жовтня, 07 листопада 2023 року, а також і обвинувачений 16 жовтня 2023 року, вказавши адресу фактичного проживання АДРЕСА_1 [4].

Слід відмітити, що така практика є доволі усталеною для ККС ВС [5–8]. Стосовно п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України, у іншій постанові ККС ВС звернув увагу на те, що в контексті положень ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» його дія поширюється, незалежно від факту спільного проживання, в тому числі, на дітей осіб, які спільно проживали (проживають) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою [9, с. 12]. Також цю ознаку було констатовано, коли відповідно до обвинувального акта ОСОБА_6 обвинувачувався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 126 КК, та було визнано обставинами, які обтяжують покарання, вчинення кримінального правопорушення у присутності дитини, вчинення кримінального правопорушення щодо іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах. В обвинувальному акті також зауважується, що потерпіла є матір'ю ОСОБА_6, що у свою чергу згідно із Законом України № 2229-VIII підтверджує, що вчинене кримінальне правопорушення підпадає під поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством» [10].

Що стосується виділених у постанові ККС ВС фактичних обставин, що свідчать про ознаку домашнього насильства: ступінь родинних відносин або спорідненості між потерпілим та винуватцем, характер насильства тощо [4], то слід відмітити, що це не вичерпний перелік можливих фактичних обставин, оскільки такого, очікувано, бути не може.

На практиці з умовою відображення ознак домашнього насильства у процесуальних рішеннях є певні проблеми, які вже описувалися у доктрині [11, с. 339–340]. Більше того, зазначається, що посилення в обвинувальному акті лише на обтяжуючу обставину, як вчинення кримінального правопорушення щодо іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких правовідносинах, недостатньо для того, аби стверджувати про існування ситуації домашнього насильства у значенні, яке надається цьому терміну законом [12]. Утім, висновок про причини недостатності у вказаній ухвалі ніяк не прокоментовано, а питання ознак домашнього насильства не обговорювалося.

Отже, усталеним підходом практики ККС ВС є те, що указання у обвинувальному акті п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України свідчить про наявність ознаки кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Загалом ці ознаки проявляються як у межах об'єктивної сторони діяння (місце, обстановка), так і у аспекті характеристик потерпілої/потерпілого (спеціальний потерпілий через особистісні зв'язки [11, с. 340–341]). Відповідно, п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України свідчить про формулювання обвинувачення з цією ознакою і можливість захисту від такого обвинувачення, що унеможливило у цьому аспекті порушення права на захист. Утім, ця ознака має бути доведена покликанням на докази, що підтверджують відносини подружжя чи колишнього подружжя, сімейні або близькі відносини.

Література:

1. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>
2. Харитонова О., Тітко І. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats
3. Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, з метою використання найкращих міжнародних практик, забезпечення орієнтованих на потерпілого підходів, у тому числі права на представництво та безоплатну вторинну правничу допомогу : методичні рекомендації / колектив авторів. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 180 с.

4. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121204799>
5. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106841612>
6. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071581>
7. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221890>
8. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479949>
9. Огляд судової практики Верховного Суду у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період 2018–2024 років / упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду к. ю. н. Н. О. Антонюк. Київ, 2024. 34 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_dom_nasulstvo.pdf
10. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123992297>
11. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін. ; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцової. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.
12. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107257631>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-9>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Гром Наталя Олексіївна

<https://orcid.org/009-0005-1677-2982>

аспірантка

Науковий керівник: Чишко Катерина Олександрівна

<https://orcid.org/0000-0001-8810-7950>

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з

проблем правового забезпечення діяльності поліції та протидії

злочинності Навчально-наукового інституту № 2,

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Україна стала першою державою в світі, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок